

Кенгеш

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы Казбек КОКОВ:

Экономиканы андан ары бек алгъа эл мюлкю, промышленностьну бла туризмни хайырындан айнытыргъа умутлубуз

Билдиргенибизча, РФ-ни Правительствоосуни Председатели Михаил Мишустин Петитгорскда Шимал-Кавказ федерал округу социал-экономика айнуушу ишери жаны бла правительстволу комиссияны къаууму бла кенгеш бардыргъанды. Анга КъМР-ни башчысы Казбек Кокков да катышканды.

Жыйылынуу башлай, Россейни премьер-министри былай дегенди: «Чынг алгъа Кавказда хал артыкъ доюн болмагъанын ачыкъ айтыргъа керекби». Онулары этилик, ол санда федерал даражада да, проблема алгъачча келдишле.

СКФО-ну регионларын айнытуу баш жолларына Михаил Мишустин туризмни бла эл мюлкю санагъанды. «Шимал Кавказны экономикасы туризмге таянчгъа керекди деп, алай къарайла. Саулай Россейден угъай да, тыш къырралдан оксуна жолочуланы кесине тартыгъа бу гичте регионни битеу онлары бардыла», - деп чертгенди ол. «Инженер инфраструктураны къуаргъа къыртал болушуркъуду, тюрлю-тюрлю подьёмниклени, трассаларны, кенякъ кюлени ишлеу э инвесторланы борчларыды», - деп къошанды ол.

Агротромышленностьны комплексни юсюнден сагъына, Правительствоуну Председатели былай дегенди: «Бу белюм тири айна барды. Былтыр округ жемишлени ёдорю жуны бла къырада биринчи жерге чыкъгъанды. Агротромышленностьны комплексни онларын бюютю тую хайырланаргъа, производствону кенгертирге тийишлиди».

Сёлешиуню ёзек темасы – Къабарты-Малкъарны ышангылы ёсююню магарлары

Пятигорскде Шимал-Кавказ федерал округу социал-экономика саулаулу комиссияны келечилери бла кенгешден сора РФ-ни Правительствоусуну Председатели Михаил Мишустин КъМР-ни башчысы Казбек Кокков бла иччи тобешуу къуаргъанды. Аны черклеринде жыйылында белгиленген сорууларга кёре республиканы мындан ары айнууна эс белюнгенди.

Турист беленде «Эльбрус» курортну тапаландыруугъа эм «Нальчик» курортну балнеологиче кёлайлыгъын ишлендируге къаралыкъды.

«2025 жылгъа дерё белюнюк къалган ырыксы тауну инфраструктурасын айнытыргъа ою берликди, кетюрюю ме- ханизмлени тапаландыруугъа, трассаларны кёбейтирге да, ол а курортну халкъла аралы даражгъа жетдирича амалды, - деп белгилегенди Казбек Кокков.

Ол Тырнауаудда ыркы келину хаталарын кетериу жаны бла Россейни Президентини бюругуун толтуруу юсюнден да айтканды: юч келюс жайыртылгъанды, ыркыны жибермеген лоток тазаланганды, ишлени ахырына жетдирича ахма белюнюк проект-смета документациясы хазырланганды. Михаил Мишустин Казбек Кокковча ишлени ахырына жетдириу кесине энич контролонла алыргъа бюругъанды.

КУРОРТЛАРЫБЫЗ

Бизде солургъа, саулукуларын кючлендирирге суйгенлеге дайым къошуладуы

Россейилени арасында солурга бла саулукуларын кючлендирирге «Нальчик» федерал курортну сайлагъанла келденкел болуп барадыла. Жайгъа жер-жерли санаторийлеге бла солуу юйлеге путёвканы асламысы сатылып бошалгъанды. Ала уа Къабарты-Малкъарны ара шахарында жыйырма чакълы бардыла.

«Бююнлюкде жуукъган аурууну жайылуу тохтамаганын ючюн кел къыррала жабылдыла. Алай ол бизде солурга суйгенлени саныны ёсегенини жаныгъа сытауу тийокле. Арт кезинде туристлени кюркюсуулукуларын жалчыгъудан башлап логистикагъа дерё да, бек кеп иш этилгенди. Аэропортубузда регионла аралы рейсле ачылгъандыла, жолла ишленди, жангыртыландыла» - дегенди КъМР-ни курортла эм туризм министр Мурат Шогенчуков.

Нальчикни санаторийлеринде солурганлага кислород коктейльде да ичиределе. Аллай ваннала да алдырадыла. Ала кючюрген къысангана, ёпкелери аурууларында да ичиреле. КъМР-ни башчысыны айтханына кёре, бу максимге ремонт бек ишленди, нег дегенде ол регионда республикалы даражалы болган жангъыс педиатрия учрежденияды, КъМР-де уа 206 минг сабий барды.

«Биз регионла алада жашагъанла бла бирге кеслерни кеслерине фрейд тошорюрюна бу ауруугъа къажай дарман салдырууну магъаналыгъын халкъгъа аныгъатуну кючлендирирге деп, аллай борч салынганын билдиргенди.

Жыйылыуда докладыла бла РФ-ни экономиканы айнытуу министр Максими Решетников, РФ-ни эл мюлк министр Дмитрий Патрушев, РФ-ни Президентини СКФО-да толу оркнилик келечиси Юрий Чайка, Туризм жаны бла федерал агентствону таматасы Зарина Догубова да селешгенди.

КъМР-ни башчысы Казбек Кокков да жыйылгъанла регионну 2020 жылда ишлени баш эсеплери эмда аны андан ары айнытуу онлары бла шагъырейлендириди. «Республика 2020 жылны ахшы керюмюде бла бошагъанды. РФ-ни Правительствоусуну Россейни Президентини оюуларын толтуруу мурат бла этген болушугууну хайырындан пандемиягъа чыдаргъа, социал сферада бла экономикада болууну итлей сакъларгъа къолдан келгенди», - дегенди Казбек Кокков.

Ол билдиргенича, къурулушда, промышленностьда бла эл мюлкде ёсюу эсленирча болганды. Республиканы бюджетти былтыр биринчи кере кёбейгенди. Аны бла бирге къыртал борчун азайтыргъа, коммерциялы телеуелден да къутулугъа ою чыкъгъанды. Болсада, деп чертгенди Казбек Кокков, республика бир-бир керюмюде кере Россейниклелден артка къалды. Экономиканы андан ары баш магъаналы белюмлени хайырындан айнытыргъа белгиленди.

Эл мюлкде битимлени терк ёсдорунгъа технологияны хайырындан айнытыргъа тийишлиди. Сёз терек бахчылыккыны, жемишлени бла келгенди ёсдюрююню

«Инвесторланы келендирирге баш кючленд бирине уа Казбек Кокков Россейни банк системасын санагъанды. Ол къырралны Правительствоусуну Председателин Шимал-Кавказ регионда инвестиция проектке ахма берген кредит организациягъа заран тошорюмю амалларын жарашдырууну онларны кварраларын тилегенди. Михаил Мишустин, не амал да этил, ол санда толтуруучу власть органла бла байламлыкларын ачыкъ халда къурап, инвесторла Шимал Кавказгъа тартылыра этерге кереклисин чертгенди.

Жазыгыу - 2021

Энтта «Заман» сизни огъурлу сёз негеригиз болуп турсуз!

Сыйлы жамауат! «Заман» - миллетибизни жангъыз газетиди. Аны бетлеринде малкъар халкыны культураны, тарыхыны, бююннюгъа жашаууну, айтхылыккы адамларыны, жетишиллерини эмда жаръсуларыны юсюнден басмаланган материалланы сиз бир башха изданида табылыу тийокдюз.

Алайды да, жазылыгъыз, билеклик этигиз кесингизни газетигизге! Мындан ары да ол сизни керти шукъугъуз, огъурлу сёз негеригиз болуп деп ышанабыз.

Шахарланы бла эллен айбатландырыу жаны бла ишле тындырыладыла

Ахыры. Аллы 1-чи беттеди.

2021 жылда «КъМР» де эллен айнытыу къырал программаны чеклеринде социал мағналы ич проектти толтурууға белгиленди.

Экология жаны бла таза кырулушуну айнытыу юсюнден да айтылды. Министр бу мадарны синдирирге он болмаганын чертгенди. Анга кыоранча уллудула, кырулуш материалла чыгарыу жаны

билдиргенди. Бу кырулуш ишлене качествула бла байламлы тыйоудула. Министрствону кырулушчулары жангыртыу жумушла тамамланган жерде хар чыккандан да болдыла, иш кылай барганын тинтедиле, ачык-аңалык кемчиликлени кетериу жаны бла мадарла толтурулды.

Экология жаны бла таза кырулушуну айнытыу юсюнден соруулаға жууаплай, доклады рынок экономиканы кезиунде компанияла хайыр

Президиумну жыйлыуунда уа «КъМР» де кылайсыз юйорлеге, кесери алларына жашагын инсанлаға кырал социал болушукну юсюнден» республикалы законну

2-чи эм 4-чю статьяларына тюзетиуле кыралганды. Федерал законланы проектерини эсгертиле этилгенди, законодательный башмчылыкка да тинтилгенди.

Президиумда саулык саклауда бет жарыкчы ишлене бир-бир инсанлаы КъМР-ни Парламентини Сыйлы грамотасы бла саузаларға оюу да этилгенди.

нечна арбаз келтириленин билмрге сюйгенди. Алим Бербековну айтынына кере, 2800 кеп кыталы юйю арбалары жангыртылгандыла, ол а битеу арбазына 40 процентиди. Министрствону программаны болжалдан алға бошарға белгиленди.

Доклады сюзгенден сора жууаплай органлаға эсгертиле кыабил керелгенди.

Президиумну жыйлыуунда уа «КъМР» де кылайсыз юйорлеге, кесери алларына жашагын инсанлаға кырал социал болушукну юсюнден» республикалы законну 2-чи эм 4-чю статьяларына тюзетиуле кыралганды.

Президиумда саулык саклауда бет жарыкчы ишлене бир-бир инсанлаы КъМР-ни Парламентини Сыйлы грамотасы бла саузаларға оюу да этилгенди.

КъМР-ни Парламентини пресс-службасы.

Закон

Хыйлачы сайтлаға марда тохташдырыллыктыды

РФ-ни Кырал Думасы депутатылары Интернетте финансы хыйлачылыкка кыажуа законну проектти кыабил кергенди. Документи бу конюнде депутатла эчкин кырулушда сюзгенди.

Документ РФ-ни Президентини буйрукларыны чеклеринде хазирланганды. Аны Кырал Думаны башчысы Вячеслав Володин бла Федерация Советини башчысы Ва-

лентина Матвиенко кергозгенди. Алай бла, законна тийишлиликде, Ара бек хыйлачылык этген сайтланы ишлерине чек салаллыктыды. Ол санда сайтланы атлары, аланы тизмелери, шартлары официалъный финансы организациялары атларына улашдырылганды. Улени юсюнден барды. Финансы биримдалаға кыажуа мадарла да бардыла законда.

Андан сора да, Ара Банк кредит организациялары информация си-

стемаларын бузуп, алада шартла бла хыйранларыға юйретген сайтланы ишлерин тохтауыну юсюнден сюгдге дау берирге эркин болушукту.

Сайтны ишине чек салыу жаны бла ишле Администрация бузукчулыккына кодексине кере сюзюлжюкдөле. Закон кочюно кырулуш кыабил керилсе, быыйл 1 декабрьден кочюно кирликди.

ТИКАЛАНЫ Фатима хазирланганды.

Форум

Дин идараны келишиулюкню, тынчлыккыны сакылауда этиулерини багъасы чыккыганды

Къабарты-Малкыарны Муслим-мандларыны дин управленясына 30 жыл толганды. Анга жораланы, Нальчикде «Асылу» къонак юйде «Шимал Кавказда дин институтуны болмагы эм айыну онлагы» деген темлаға регионла аралы форум бардырылганды. Аны Шимал-Кавказ эмда Юг федерал округлада дин идараланы бла билги беруу учреждениланы келечилери кыташхандыла.

Форум башларыны алында КъМР-ни муфтийи Хазратали Даасежев юбилей бытыр болганын, алай пандемия бла байрамлы аны конюнде бардырырга оюу этиленин билдиргенди. Ол коню дагында иймам

ден уллу доклад этгенди. Кыралда Муслиманланы дин управленяларыны ишлери жангыртылган кезиунде юсюнден сазгына, ол аладан бири Шимал Кавказда ачылганын, кеси да Махачкалада орналганын айтханды. Кеп жылланы муфтиятка башчылыккыны бизни жердебиз Геккиланы Махмут этгени бла ёктемленирге керекисин да чертгенди ол.

Озгъан ёмюрюне 90-чы жылларында кыралны мурдору алышынганны бла бирге динни жюрюторге эркинлик берилгенди, ол жаны бла тийишли законла да кыабил керелгенди. Бу кезиунде уа Шимал Кавказын хар регионун-

таматалык этген кезиунде уа ала жюзге жетгенди.

Исламны жюрюторге, дин билимни жарытпа эркинликке берилгенери бла бирге тыш кыраллаға барып, исламны окуркыа онгла чыгъадыла. Алай тууган журтларына кытайхандан сора, таматала жюрюттен динде кемчиликлени ачыккып тейбирейди.

Алай бла тёленин араларында да аңгылмаулука, даулашпа башхандыла. Бу кезиунде уа муфтиятка башчылыккыны Анас Пшакчев этгенди. Жаш тёлёубоз башха кючлене кыралларына тошуп, аланы ызларындан баргандыла. Алай бла 2005 жылда октябрьде Нальчикге чабыулулук этилгенди. Ол кытайын кезиунде салгъан хатаны биз бюгюн да кетералмаганыбыз. Ол ишлеге кыташхандыла жангылгандылар, алаға ётюрюк айтхандылар, аланы чабыулулукка чакыргъанла ислам динни кеслерине талпыккыа хайырлангандылар аңгылагандыла, дегенди Хазратали Олиевич.

Анас Пшакчев а радикал чакыруулаға кыажуа ишле башчылык этгенди. Аны оюу бла иймамланы билмилери сюзюлжюк, аттестация бардырылганды, аланы билмилерин ёсдюоруу курсла да ол кезиунде ачылгандыла. «Анас хажи 2010 жылда амалыкчылары кырулушдан жоюлганды. Ол Россияни керти патриоту болганды», дегенди муфтий.

Доклада ДУМ-ну шендуюго кезиунде айынуу юсюнден да барганды сөз. Бюгюнжюнде республикада 150 медресе барды, анта 7-ми ишлене турды. Жаны ара мекитте бер ёлёнюнгенди. Шимал-Кавказ ислам университет билим беруу учреждениланы излемлерине келишген мекямга кёрюлгенди, анда студентлеге окуркыа, жашарға да битеу онгла кырулгандыла. Университетте теология факультет айынуу юсюнден оюу да этилгенди. Алай бла ислам вузун студенттерине дин эмда светский дипломла берилиликди.

Хазратали Олиевич ДУМ-ну бла власть органлары, жаман

да да дин организацияла кыралны башлайдыла. Хазратали Олиевич муслиманланы сөздерини тазыкарлары, алада халык кыкёрюлү, республиканы муфтийине Чочайланы Шарифуддини, ызы бла Шафиг Пшакчевини, Анас Пшакчевини айыргъандылар да эсгертенди. Доклады аланы хар бирини да исламны жайылуунда кытайынларыны юслеринден да айтханды. «Бизге ол кезиунде кытайын эм жууаплы ишн толтурурга тошгенди. Хар муслиманны жюрюне, акылына жетерге борчула», деп кытханды ол.

Ал кезиунде республикада мекитле жюкюну орунда болгын эселе, Шафиг Пшакчев ДУМ-га

ЧЕМПИОНАТ

Башха сыйлы эришиулеге жол ачарык турнир

Бу конюнде Нальчик шахары Универсал спорт комплексинде художество гимнастикадан «Тауяны жомаклары» деген 9-чу ачык чемпионат эм «Ди-

наматагы Ирина Тавитова киргенди. Эришиулене СССР-ни спортуну устасы, турнирнин баш судьясы Наталья Коротова ачханды. Чем-

пиаонат башларыны алында уа грек-рим тутушудан Олимпияданы чемпион, КъМР-ни Парламентини пресдательини орунбасары Мурат Карданов Елизавета Коротоваға, Алина Кумьковаға, Стелла Кабардоваға спортуну устасыны доустовениларын бла белгилерин бергенди.

Ючюн баргандыла эришиуле. Бизни республикадан Нальчик шахары, Терк районуну «Терчанка», «Траш», «Цыганочка» кыуумлары

Чемпионатны ахырында Аналаны Аслан спортуну устасына кандидатланы доустовениларын бла эчки белгилерини орунбасары Мурат Карданов Елизавета Коротоваға, Алина Кумьковаға, Стелла Кабардоваға спортуну устасыны доустовениларын бла белгилерин бергенди.

Ючюн баргандыла эришиуле. Бизни республикадан Нальчик шахары, Терк районуну «Терчанка», «Траш», «Цыганочка» кыуумлары

пиаонат башларыны алында уа грек-рим тутушудан Олимпияданы чемпион, КъМР-ни Парламентини пресдательини орунбасары Мурат Карданов Елизавета Коротоваға, Алина Кумьковаға, Стелла Кабардоваға спортуну устасыны доустовениларын бла белгилерин бергенди.

дан, Краснодардан, Элистадан, Москва областандан, Пятигорскдан, Минеральные Водыдан, Ставрополдан спортчула болгандыла. Аладан 180 адам эчки программаға кере сынашханды, команда эсепе уа 32 кыуам эришигенди. Турнирни ачылууну КъМР-ни Парламентини Пресдатели Татьяна Егорова да кытайханды. Ол

пиаонат башларыны алында уа грек-рим тутушудан Олимпияданы чемпион, КъМР-ни Парламентини пресдательини орунбасары Мурат Карданов Елизавета Коротоваға, Алина Кумьковаға, Стелла Кабардоваға спортуну устасыны доустовениларын бла белгилерин бергенди.

Комиссия

Аскерге алынуу кыруалыу ётдюорчу

Черек районда аскерге чакырыу комиссияны кезиунде жыйылуу болганды. Аны ишине КъМР-ни аскер комиссары Дмитрий Павлов, район администрацияны таматасы Муртазали Борки, КъМР-ни аскер-архив экспертиза арасыны начальны Аслан Шонтуков, Нартакваланы, Лескен, Урван, Черек районланы аскер комиссары Мувед Багов, район болынында баш врачны кулулугун толтургын Рахыйяны Аслан да кытайхандыла.

Технологияла

Кырал поштинаны женгил халда тёлёу

МФЦ-ни республикада онеки ёлёмюнде битеу тамамланган жумушла оюн кырал поштинаны эмда башха тёлёуени банк карточка, смартфон неда смартфонна да берирге болушукту. Алай эгерге реэвизионли жазарға неда банкноматка барырга керекмейди. Ачаны жумуш берилген жерде амалладан бири бла кёрюрге болушукту, дегенди МФЦ-да.

«Сбербанкны цифралы жумушларын Къабаарты-Малкыарда ачытыуға биз бек уллу магына беремиз. МФЦ-лада 80-рос-терминал орнатылганды да ачаны кылдандан-кылганды бермей кёрюору системаны андан ары иленириунде, адамла эм кырал эмда муниципал жумушларыны женгилерек жатытыуға анта да бир аталды.

ДОДУЛАНЫ

Мурат.

ТОКЫЛАНЫ Фатима.

Эсә туту

Аны фахмулу чыгъармаларын, терен акъыллы фикирлерин, оғурлу жұмушларын санап тауусурга амал жокъу

Бу күнде малкъар халкыны закый, фахмул жашларында бири, Къобарты-Малкъарны халкъ жазуучусу, поэт, кесаматчы, драматург Тёппеланы Мухамматны жашы Алим тууганлы сексен беш жыл болады

АТА ЖУРТТАН КЕНГЕД, ЖУУКЪДА ДА

Ол 1936 жылда Кёндөленде тууганды. Жангыз жаш болуп, эрке ескенди. Малкъар халкъ кёңөрленгенде, ол эсли сабий болуп, сюрюн жолу арда чыгъармаларына киригенди. Тёппеланы бу койоркери Къыргызстанда Кегети элге тошкенди.

Школада окуганында окуяна Алимни кыргыз назмулары, къысха билдирючюклери район эл област газетледе басмалана башлагандыла. Аны тин

секретарына айыргандыла. 1992 жылда къобарты эм малкъар жазуучула энчи биригиле болганларында, Алимни Малкъар жазуучулары союзууну председатели болганды. Ол анда 1996 жылга дерин ишленгенди.

Ол кезиуде жазуучула жаңыдан биригирге, таматаланы (миллетликлерине кере) кезиу-кезиу айырырга келишкенденде. Алим Жазуучула союзууну правленнде алгъа сопредседатель, арда председатели орунбасары болуп, 2003 жылга дерин ишленгенди. Арда ызына –

кюкюрег, табиғатт кюч артишни ол къобарты эм малкъар жазуучула бешен атады. Учул барганында, ол дуняны уллулугун көрди. Аны жеринден къобартан драма халкъыбыз керег сюрюнгөне ушады.

Жазуучу алай бла кёп кёңөрленген халкълага келген къыйнылыкны бетин ачады. Аны «Пиринчи сюлет акъылгы», «Сангырау къол», «Къайберген улу», «Адамны ичер суу», «Асыралган алмала» деген, дагында башха халпарлар малкъар адабиятта бу жанры кыруалуу тарыхын, суратлау энчилигин белгилейди.

ДУНИЯНЫ БЕТИН КЁРГӨЗТӨ

Тёппе улу «Жюз шептал терек», «Тулу готто», «Адамны ичер суу», «Айтылмаган инарала», «Жол койю», «Сангырау къол», «Артутай» деген повесттери да не жаны бла да (магъана, кыруалуу, сезим...) байдыла. Аланы хар бири да автор сайланган заманы, адамны, дуняны бетин көргөзтөди.

Алим бек сейир, бай романлары авторду. Жаш адамланы жаңы жашауларыны юсюнден «Отлук ташла». Ата журт урушун къылы киюлеринде тау энчи жашауун, кюрешин көргөзген «Ташулу», малкъар халкыны терслиги болмай, киши жерине сюрюлгенине аталган «Сыйрат кёпю», сора малкъар жамауатлы бек бурун замандардан биюнгө дери халкъ болуп тохташурга итине келген жолларын ачыклаган трилогиясы «А-Тах», «Баязир» неда «Биринчи жашауна къайтхан Хайса», «Алтын Хардар».

Хар чыгъармасы да адамны ич дуняны

Айхай да, урунууну ариулугу, сиймеклини тазалыгы да төрелиде автор сайланган заман өлчөмө.

Ызы бла Алимни «Сени жаргынг» деген драмасын көргөнгө. Аны 1976 жылда Пётр Мистичихов салганды малкъар сахнада. Сора «Жолга тоштен таш», «Къарындаш», «Артутай», наму бла жазылган «Бийнегер», «Учхан жулд» деген драмаларын, «Коммунист», «Азан жолу» трагедияларын да көргөндиле театрыны сийменде.

ИЛМУНУ ЖОЛУНДА

Тёппеланы Алим илму-излем институтта ишлеп башлаган биринчи жылда окуяна малкъар адабиятын ёсююнде мағаналы суратлау чыгъармаланы, аланы авторларыны кюслеринден жазып башлаганды. Биринчи иши «Өзөланы Омар» деп 1968 жылда чыкганды.

Къылым кырындашлары бла.

Къылым кырындашлары бла.

НАЗМУЧУЛУКЪ

Алада айтылганыча, Алим чыгъармачлык жолун назмула бла башлаганды. Аны «Жаным сенсе» деген биринчи поэзия жыйымдыгы 1959 жылда чыкганды басмадан. Ол Москвада окуганды. Анга къуянганла, жюрек кюйдюргенле да болгандыла. Аны кюй, таматаладан бири, зар, жалган даула бла жаш адамны биринчи китабыны кыруанчын сыйлар, жаш поэти окугуган жерине аны андан къыстагыз деп окуяна жазганды. Алай а ол заманда аны кёллендиргенле табылгандыла. Бек биринчиден, Къулиланы Къайсын, сора кёпю керег, билген устазлары.

Төрт жылдан а «Жаннетти кызы» деген наму бла жазылган повести керегиди дуняны. Аны назмулары республика газетледе, журналда, антологияда, «Къарындашны сёзю», «Суугуан от жага» деген жыйымдыкларда да чыкгандыла, «Къур комиссар» деген поэмасы уа, революцияны жигитлерине аталып, малкъар поэзияда тарых ызы чыгъармаладан бири болганды.

Аланы бир къаууму орус тилге кёчюрю

Къыйсыны арбизинде.

Андан арысында «Балкарская проза», «Малкъар адабиятын тарыхыны очерклерин» (малкъар, орус тилдеде), «Мечоланы Къязим» (чыгъармаларыны зикитмулугу), «Адабият дунясында», «Мечоланы Къязим. Жашауу, чыгъармачлык жолу», «Къулиланы Къайсын. Жашауу, чыгъармачлык жолу», «Зу-мактулыганы Тангия. Жашауу, чыгъармачлык жолу...» Быйлайда Мечоланы Къязимни чыгъармаларыны зикитмулугу юсюнден айтадан, ол назмулары жыйган, басмага жарашдырган, ал сёздон, англылатуларын жазган да Алим кеси болганды.

Дагыда ол кёп жылланы ичинде малкъар халкыны улуу фольклорун жыйганды. Ол эпос магъаналы чыгъармаланы басмага хазыр этип, жарысууга, ол коннеде ауушаны бла байламлы ол халкъыбызга бек керекли жазма (сегиз жюз беттен аслам) тасны орундады. Аны «Сейриндирте сёзлюго», «Минги-Тай» журналда, «Заман», «Къарачай» газетледе да чыкганды, ол да энчи китап болуп басмалууну саклайды.

КёЧӨРМЕЧИЛИК

Москвага окурга барган 1960 жылда окуяна, орус тили тагыларына тошоне, Алим бир къауум классика чыгъарманы кёчюргенди. Бек алга малкъар студияны студенттерине керек болуп. Арда уа ол ише сийон берилгенди. Ол А. Грибоедову «Акъыллы азабы» («Горе от ума»), Ф. Шиллерни «Сиймекли бла хыйаллык», Ж.Б. Мольерни «Принцесса Тургодан», М. Шолохону «Тайчык», Н. Гогольну «Бурун», Чингиз Айтматову «Жамия», «Биринчи устаз», «Бетден бетге», А. Пушкинни «Белкинни повесттери» деген эм башха жюреги жараткан чыгъармаланы аны тилибизге кёчюргенди.

Тёппеланы Алимни жазуучулук, адам кудурети быйлайда сайганылганла бла чекленни кылмады, ол жамауат ишлеге да тири къытханды. Аны акъыллы, сабыр сёзю кон сайын илзенгенлей турды. Тынгылы ишлери уа, санап барсанг, айтылып турдыла. Ала кёпюле: кюй ишленгенди, сабий ёсдоргенди, къарындашлык, шувулык этгенди, эл къыйрында терек баха орнатханды... Ол дунясы жарык болсун.

МУСУКАЛАНЫ Сакитан.

Оюмла

Маданиятыбызга къыйыны улуду
Тёппеланы Алим адабиятта 60-чы жылланы аягында келгенди. Жылга сора башха жыллары сайып ол да улу, белгили прозаик, адабиятны бла кесаматны уста илму тинтукюсю болганды.
КЪУЛИЛАНЫ Къайсын,
КъМР-ни халкъ поэти

Миллетини къыйматы

Тёппеланы Алим фикир, философия жиби болган жазуучу эди. Миллетни тарыхын, жашау шартларын теренден ангылап, окуучуларда да эсликеле бла жютолокеле койретирге итингенди.
Ол трилтерин чыгармала бийик багъага тийишди. Тери, жютофаму жалды инсанни насобы, аны энчи «табиғат» болуп келгенде – ол миллетни кырысыды, аны кюйленди, даражасын белгилеген шарты. Алимни фахмулу уа аллайды: миллетни ниет, культура сабабын тынгылы жашауыр юкюн жюрок этюн, жылууну ай билмеген. Аны бла бирге Алим фахмууну керектеге чыгып, къулдан келмеген ишлеге терилгенден тойдюдо – хар башлаган, къолга алган ишин бийик даражага чыгарып, чакдыра билген устайды.

Алим илму жаны бла да бир инсанни ёмюрюне жетерки, аны жаратылган жылууну тамамлаганды. Фамуу дегенни ол накууу-налдык жюргөтк, къыйсы жаны да жылтырганы, нюр жарык берген. Жарыгы а къуаннды, огурулукду.

ТОЛГУЛАНЫ Зейтун, жазуучу, кесаматчы, филология илмуланы доктору.

Жангы сыфатланы уста жарашдыра биледи

Песада («Коммунист») отузуун жылгага биюгөнден къарайды драматург. Ол заман узаклык ол замандарда болган къыйынлыкны, чыгъармада уа конфликтни жениги этмедди. Быйлайда биринчи келге кюрешин угай, совет властка кыулук эткен адамланы бир бирге ушавыган кёп къарамалары, иштерини салды автор: тозлок Сөйтини бла жуктыга ийнамаган Кочарны.
Драматургу жаңы кырыгы уа Жансоуну сыфатыды. Ол жанда миллет мурдара туарга болукту эди. Песа дагында сейир болуп ланасы юслери бла ол болгунан ишлени жери, халкы бла къысха шагъырей этеди кыруауучу.

Григорий ХАЙЧЕНКО,
театр кесаматчы.

Адабият картасында от жага жарды

Ма этта да бусызгадыгы кёп миллетли прозаны адабият картасында бир от жага жарды – Жамуат эли Тёппеланы Алим бу этте, аны къарында кертичле къалгън биринчи чыгъарма тойдюдо бу. Аны бюгюнюн жашаууну юсюнден ол алай кёл салы жазды, аны ол кёл къарамы не да ол суратлаган ише бир торлю бир чеклеге кыйындады деп адабият болмай.

Жазуучу кеси оюмларында къарыган элини жашауундан улу эпитала материал чыгъарды. Ол болум а жамауатны юсюнден сага болуп кыруалады.

Вадим ДЕМЕНТЬЕВ,
жазуучу, жамауат къулукчу.

Эпохалы классикага киргенди

Биз кере кечик халал болабыз улу сёзлеге, аланы – «эпоха чыгарма», «эпоха сурат», «классика» деген сыйлы торлюлерин кырылана. Мени терен да, къыта да оюмуа кере, бу «эпоха, классика» деген сёзлеге кирген магъана Тёппеланы Алимни «Сыйрат кёпю» деген романына тийишлиди.

Эльберд МАЛЬБАХОВ,
жазуучу.

Улу ниет, суратлау даражада жаза

Романы («Отлук ташла») окуй, мен сезимле къауатындан толуп, айбат дуняга, кытайтп келмезлик жашлыкымы аламан чакгына, илзенден толуп кенликке киргенме. Китапны жылы сезимле, жан кырысылы бла жолганы. Ол жазада анда, жууип илзенген соруулар сора да, миллет энчилиги бла толуп болганы бла аламанды. Кеси да улу ниет, суратлау даражада жазыганды.

БАБАЛАНЫ Ибрагим,
КъМР-ни Кырал саугъасыны лауретаты.

Гуманисг кертишлек махтау салады

Тёппеланы Алим, чыгъармачылыгында жашау салган проблеманы юслеринден айта, символика суратпадан, терен лирикадан, классика устакыдан, кертишли суратпадан, харкюнюк болупла дагы философиядан кенге кыруалады. Аны фахмулу улу суратлау тирислини юлгөсюдо. Ол эки башламалыкты – бири миллет, бири дуня маданият – бир этенд ухдужинди.

Аны философия-эстетика системасында миллетни бла сауалда улу оюмлары бирликде келгенди. Алай бла ол гуманист кертишке махтау салады.

Альбина БРОДЗЕЛИ,
кесаматчы.

Къылым кырындашлары бла.

айныуу алай жол алганды. Окууга талашкан жаш жер-жер жазуучулары орус эм дуня адабиятын кыргыз тилге кёңөрленген китапларны сийон окуганды. «Манасны», Шота Руставелини «Къаплан тери кийген батыр» поэмасыны да изюкюрген кыргыз тилде кёлден билгенди. Кеси домбра согулуп, тенгери бла жыр айтаданы, ала бла кыргыз, малкъар тилдеде спектакльле салып, алада ойнаганды.

1957 жылда жети классны бошоп, окурга Фрунзеде медицина техникумга киргенди. Алай орус тили билмегени сылтау болуп, артка кытайтп, 1956 жылда Кегетиде орта школуну бошаганды. Ол кезиуде кёңгөнчю эркилик талкандыла деген сийончю халар жайлыл, сентябрде Нальчикде окууга кирди кёлпо болуп, кеси жаңгыз Малкъарга жол салганды.

Кёндөленге келгенде, андан алгъа ата журтта жыйылган аны кырындашларын тобон, алада тохтаганды. Алай окууга кире кере болуп, жылы ичинде Тазылда шахтада агъа уста болуп ишленгенди. Ол ише атасындан юйренген эди.

КЪАЛАМ КЪАРЫНДАШЛАНЫ АРАЛАРЫНДА

Малкъар халкъ ата журтта кытайтп, «Коммунизмге жол» газет ачылганда, жазуу иш тынчылык бермеген Алим редакцияга келгенди. Анда бир къауум заманын корректор болуп ишленгенди. Аны аны тилде жазган биринчи назмулары да ол кезиуде чыкгандыла.

Тауча иги билмеген, орус тили уа азырда англымагуган жашны бу иш тоз ызга салганы кертиди. Биргесине ишленгенли аспамысы аныча болумда эдиле. Алага мында ишленген таматала, бегирек да Какиланы Хабу бла Махитланы Сафар болушандыла, тил, билим жетишсимдиклерин да толтурууга кюрешкенди.

Алим кеси эсгергенге кере, аланы ашылыкларындан, Къулиланы Къайсыны да болушугу бла, 1958 жылда Москвага барып, анда Адабият институтта киргенди.

МАДАНИЯТ КЪАЛАДА

Ол анда орус тилге иги тошюнорча, биринчи курсда Лев Толстойну «Война и мир» романыны эки томун малкъар тилге кёңөренини айтыучу эди. «Англымагуган сёзлерины толперин ызылап, арда терлеринден соруучу эдим», – дей эди ол.

Шепкин эти бурнуугу турт училешле малкъар студия ачылганды, студент Алимни анда аны тилден бла адабияттан дерс берирге чакыргандыла. Ол орус маданиятын арасына тошугенине кууланганды. Училишеде айтылыкты устаздан ол кеси да кёл таза юйренгенди: оюм этерге, чыгъармаланы тинтирге, алаага терен къырат, тол бага бирчеге.

1963 жылда Нальчикте ол малкъар студия бла бирге къайтханды. Газетте юк жын ишле, Къабарты-Малкъар илму-излем институтта келгенди. Аны ол кёл иш эткенди, халкыны кёлден чыгъармачлыктын жыйыгуга тири къытханды.

КЪАЛАМ КЪАРЫНДАШЛАРЫНЫ САЙЛАУЛАРЫ

1982 жылда кезилуу жазуучулары кезилуу сьездеринде Алимни КъМР-ни Жазуучуларыны союзууну правленийни

«Эльбрусонда» тобешу.

Тёппе улу поэзия байлыгын окуучула ачык этген а «Сайламала» китабы болганды. Аны биринчи кесеги акъ сёзлюдо. Алим дунясыны алышхандан сора уа басмадан «Мен да жашарым бу дуняда» деген наму жыйымдыгы чыкганды.

ПРОЗАНЫ ОНЛАРЫ БЛА

«Сууга кетген сиймеклини юсюнден прозада» деген повести Тёппеланы Алимни биладан биринчи чыгъармасыды. Ол 1964 жылда «Шувулык» альманахда басмаланганды. Андан арысында ол иги кесек халар, повесть, роман да жазганды.

Халпары «Чамны да чам биледи», «Гуппур Гуюзюно кёпюрю», «Жарыктык китабы», «Сайламала» деген эм башха жыйымдыкларына киргенди. Аланы хар бири да жашуу чойреликли чыгъармады. Сёз ючюн, «Артишни балладысы» табиғатт къасыдады. Кёк

ДРАМАТУРГУ

Драматургия бек къыйын айныгуган жанрдадан биринчи – ол энчи билим, кыруу устаклыг да излейди. Тёппеланы Алимни ол жаны бла да малкъар адабиятта салган къыйыны аспамды. Аны пьесаларыны бир къауум сахнада салынганды.

«Намыс» деген комедияны (реж. Толгугураны Зейит) кыруучула 1970 жылда көргенди. Анда фермада ишлеген жаш адамланы сыфатлары кыруалады.

